

İQTİSADİYYAT

UOT 334.012.62/64 39.56.31

CEYHUN MAHMUDOV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ceyhun.ilhamoglu@gmail.com

REGIONAL MÜSTƏVİDƏ DÖVLƏTİN TARAZLAŞDIRILMIŞ İNKİŞAF SİYASƏTİ VƏ ONUN STRATEJİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Müstəqilliyimizin ilk illərindən başlayaraq respublikamızda regionların sosial-iqtisadi inkişafı istiqamətində həyata keçirilən islahatlar və bu islahatların regionlardakı təzahürü ayrı-ayrı bölgələrin inkişafında sosial-iqtisadi disproporsiyaların, başqa sözlə desək, fərqlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Bu baxımdan məqalədə iqtisadi inkişaf nəticəsində meydana gələn regionlararası sosial-iqtisadi fərqlilik probleminin həlli məqsədilə dövlətin həyata keçirdiyi tarazlaşdırılmış inkişaf siyasətinin strateji istiqamətləri verilmişdir. Belə ki, araşdırmada region subyektlərini innovasiyalı idarəetmə modellərinə sövq etməklə regionun tarazlaşdırılmış inkişafının təmin edilməsi yolları nəzərdən keçirilmişdir.

Elmi məqalədə, həmçinin regionlararası sosial-iqtisadi fərqliliyi aradan qaldırmaq məqsədilə regional (yerli) hakimiyyət orqanlarının fəaliyyət hədəfləri göstərilmişdir.

Açar sözlər: regional iqtisadiyyat, regional inkişaf siyasəti, regional fərqlilik, tarazlı inkişaf, innovasiyalı idarəetmə modelləri

Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra müstəqillik əldə edən respublikamızın ilkin mərhələdə həyata keçirdiyi iqtisadi inkişaf siyasətində regional inkişaf siyasətinin formalaşdırılması məsələləri praktik olaraq yer almamışdır. Belə ki, Azərbaycanın iqtisadi dəyişiklik və dirçəliş baxımından hələ yolun başında olması onun regional inkişaf siyasətini formalaşdırmasına və həyata keçirməsinə mane olaraq bütün səylərin bazar iqtisadiyyatının ümumi inkişaf amillərinin yaradılmasına yönəltməyi tələb edirdi.

Müstəqilliğin ilk illərində dövlət büdcəsinin mövcud vəziyyətinin daxili ehtiyatlar hesabına regionların sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsinə imkan verməməsi, mövcud şərtlərin daha çox neft və təbii qaz hasil və ixracına istiqamətlənmiş performans göstərməyi tələb etməsi, “Əsrin müqaviləsi” imzalandıqdan sonra ölkəyə qoyulan investisiyaların 80%-nin paytaxtın payına düşməsi, sənaye potensialının Bakı və ona yaxın ərazilərdə yerləşməsi, ölkədə qoyulan investisiyaların maksimum 15–17%-nin digər regionlara yönəldilməsi

Məqalə tarixəsi:

Göndərilib: 12.02.2019, qəbul edilib: 26.02.2019

yalnız Azərbaycana xas olmayan regionlararası sosial-iqtisadi inkişaf fərqliliyinin ilkin təzahürlərinin meydana gəlməsinə səbəb oldu.

Yalnız XXI əsrin əvvəllərində (2004-cü il) regionlararası sosial-iqtisadi inkişaf fərqlərinin meydana gəldiyi bir halda Azərbaycanda strateji planlaşdırmanın metod və üsulları ərazi idarəetmə sistemləri sferasında modernləşdirilməyə və istifadə olunmağa başladı. Bu məqsədlə “2004-2008, 2009-2013, 2014-2018-ci illəri əhatə edən regionların sosial-iqtisadi inkişafı haqqında” Dövlət proqramları icra olunmuş, 2019-2024-cü illəri əhatə edən yeni Dövlət proqramı qəbul edilmişdir. Həyata keçirilmiş bu proqramlarda başlıca məqsəd regionların daxili resurslarının iqtisadi dövriyyəyə cəlb olunmasından, onların ölkə iqtisadiyyatındakı xüsusi çəkisinin artırılmasından, sosial ehtiyaclarının ödənilməsi və məskunlaşma problemlərinin yaxşılaşdırılmasından, regionlararası tarazlı inkişafın təmin edilməsindən və s. ibarətdir. Məhz bu baxımdan qeyd edə bilərik ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin həyata keçirilməsinin müasir meyilləri strateji inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində ağırlıq mərkəzinin milli iqtisadi sistemlə müqayisədə onun alt sistemi kimi daha mobil olan mezosəviyyəyə keçilməsi ilə bağlıdır.

Hal-hazırda Azərbaycanda regional iqtisadi siyasətin adekvat modellərinin axtarılmasının nəzəri və təcrübi məsələlərinə daha çox diqqət yetirilir. Məzmunca regional siyasət əsasən regional inkişaf nəzəriyyələrinin tam şəkildə istifadəsi ilə müəyyən olunur. Məsələn; regional inkişaf nəzəriyyəsi klassikləri A.Smit, J.Borts və R.Sollou regional amillərin səmərəli istifadəsinə əsaslanırlar. Kumulyativ nəzəriyyələrdə o proses və institusional şərtlərə diqqət yetirilir ki, bu şərtlər çərçivəsində iqtisadi agentlərin potensialından böyük ölçüdə səmərəli istifadə edilir.

Qeyd edək ki, əvvəllər regional inkişaf nəzəriyyələrində region iqtisadiyyatının stimullaşdırılması məsələlərinin həllinə texnokratik konsepsiya çərçivəsində, xüsusən istehsal güclərinin (məhsuldar qüvvələrin) rəşional yerləşdirilməsi mövqeyindən baxılırdısa, son zamanlar yerləşmənin qeyri-maddi amillərinin – sosial-mədəni mühit, insanların öz yurdlarına bağlılığı, dəyişikliklərə həssaslıq və s. kimi amillərin təsirlərinin öyrənilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə maraq artmışdır. Belə ki, İ.M.Qolova, A.F.Suxova və L.N.Nikulina innovasiyalara ehtiyac yaradan və müəyyən sosial-iqtisadi şərait formalaşdıran sosial institutlara regional inkişaf mexanizmlərinin əsas elementi kimi baxılmasını təklif edirlər [3].

Azərbaycan iqtisadiyyatının yenidən qurulmasının ilkin mərhələsində həyata keçirilən iqtisadi islahatlar regionların inkişafında “istehsal amillərinin bir məkanda toplanma meyli”nin əhəmiyyətli dərəcədə güclənməsinə səbəb oldu. Belə ki, bəzi regionların inkişaf templərində baş verən dövrü geriləmələr iqtisadi münasibətlərdə dayanıqlı olan digər regionların daha sürətlə inkişaf etməsinə şərait yaratdı. Bu vəziyyət məqalənin tədqiqat obyektinin aktuallığını müəyyən edir. Məhz bu baxımdan araşdırmamızın məqsədi regional fərqliliyin məzmununu tədqiq etmək, müvafiq səviyyədə innovasiya yönümlü tarazlaşdırılmış inkişaf siyasətinin prioritetlərini müəyyən etməkdir.

Apardığımız araşdırma nəticəsində əldə edilən təxminlər ondan ibarətdir ki, regional inkişaf strategiyalarının reallaşdırılması səmərəliliyi regionların daxili potensialından rəşional istifadə etməklə onların modernləşmə layihələrinə fəal cəlbə dərəcəsi ilə müəyyən olunur və ya bağılıdır.

Tarazlaşdırılmış regional inkişafın təmin edilməsi ilə bağılı həyata keçirilən dövlət siyasətinin məzmunu və meylləri.

Əgər əvvəllər regionlarla bağılı dövlət siyasətinin prioritet istiqaməti onların sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinin bərabərləşdirilməsindən ibarət idisə, hal-hazırda regional iqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərin aparılmasını stimullaşdıran regional iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsinin ayrı-ayrı mərhələlərində regional inkişaf fərqlərinin aradan qaldırılması strategiyasının aşağıdakı əsas meyllərini müşahidə etmək olur:

1. Regional inkişafın neoklassik nəzəriyyəsi. Bu nəzəriyyə resursların nisbətən “zəngin” regionlardan alınmış nisbətən “yoxsul” regionlara verilməsi, başqa sözlə desək, xüsusilə maliyyə resurslarının nisbətən “yoxsul” regionların xeyrinə yenidən bölüşdürülməsini əhatə edir. Bu nəzəriyyənin tətbiqi, son nəticədə, regional iqtisadi sistemlərin asimmetrik inkişafı tipinin meydana gəlməsinə və regionlararası fərqlərin kəskin artmasına səbəb olur. Belə ki, ilk baxışda gəliri yüksək olan “zəngin” regiondan (yəni inkişaf etmiş regiondan) resursların yenidən bölüşdürülməsi nəticəsində “yoxsul” regiona (yəni inkişafdan geri qalmış regiona) müəyyən məbləğdə vəsaitin, yəni dotasiyanın daxil olması inkişaf səviyyələrinin tarazlaşdırılması, regionlararası fərqlərin aradan qaldırılması kimi görünsə də, regiona dotasiya formasında daxil olan vəsaitin əmtəə qarşılığının və ya onu qarşılıyacaq həcmdə yerli istehsalın olmaması qiymət bahalılığı, idxaldan asılılıq, ələ baxımlılıq və s. kimi problemlərin ortaya çıxmasına şərait yaradır. Ümumiyyətlə qeyd etmək ki, regional yardımın bu mexanizmi dotasiya ayrılmış regionlarda başqasının hesabına yaşama əhval-ruhiyyəsi yaradır və donor regionların inkişafa olan stimullarını ciddi şəkildə azaldır.

Fikrimizcə, regional inkişafın neoklassik nəzəriyyəsinin tətbiqi zamanı regionların başqasının hesabına yaşaması meyllini aradan qaldırmaq üçün əsas istiqamətlərdən biri dövlət sifariş mexanizmindən istifadədir.

2. Dövlət büdcəsindən regionlara vəsaitlərin əvəzsiz olaraq köçürülməsi sisteminin tətbiqi. Bu yanaşmanın tətbiqi bəzi göstəricilər üzrə regionların sosial bərabərliyinə səbəb olsa da, regionun kompleks inkişaf məqsədlərinə yönəldilməmişdir. Nəticədə bu tip yanaşma regional fərqliliyin azalması əvəzinə dövlətin imkanlarının azaldığı şəraitdə daha böyük həcmdə maliyyə resurslarının yenidən bölüşdürülməsini tələb edərək regionlararası fərqlərin artmasına səbəb olur.

Həmçinin bir faktı da qeyd etmək yerinə düşər ki, Dövlət proqramları çərçivəsində iqtisadi rayonlara, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasına dövlət büdcəsindən verilən vəsaitlərin infrastruktur layihələrinə xərclənməsi perspektiv inkişaf baxımından məqsədəuyğun hesab edilməlidir. Fikrimizcə, dövlət büdcəsindən muxtar respublikaya ayrılan vəsaitlərin tez bir zamanda kumulyativ effekt əsasında yeni təsərrüfatçılıq quruluş və formalarının bərqərar olmasına yönəldilməsi perspektiv dövr üçün əhəmiyyətli olardı.

3. Yalnız iqtisadi inkişafdan geri qalmış “yoxsul” regionların deyil, həm də 4. kapital qoyuluşunun daha effektiv olduğu “zəngin” regionların dövlət büdcəsindən aldığı maddi yardıma müvafiq olaraq bütün regionların öz gücünə arxalanmaqla inkişafı və iqtisadi artım əsasında regional bərabərlik modelinin konsepsiyalarının həyata keçirilməsi [4]. Belə yanaşma ölkənin perspektiv inkişaf maraqlarının cari maraqlar üzərində prioritetliyini, regional göstəricilərin yaxınlaşmasını təmin edir. Qeyd edək ki, regionlararası tarazlılıq bu iki göstəricinin eyni zamanda artımı ilə həyata keçirilir.

Baxmayaraq ki, Azərbaycanda, onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında regional siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri regionların sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindəki kəskin fərqlərin azaldılması hesab olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün regionların təsərrüfat strukturlarının kompleksliliyi və səmərəliliyi, bəzi ərazilərin sosial-iqtisadi inkişafının diqqəti cəlb etməsi, region əhalisinin həyat səviyyəsi və gəlir səviyyəsindəki əhəmiyyətli fərq Azərbaycan bölgələrinin iqtisadiyyatının müasir vəziyyətinin fərqləndirici xüsusiyyəti kimi qalmaqdadır. Regional inkişaf problemlərinin Ə.X.Nuriyev, T.H.Hüseynov kimi tədqiqatçıları Azərbaycanda regional sistemlərin ərazi məhdudlaşdırılmasının aşağıdakı xarakter xüsusiyyətlərini qeyd edirlər:

- resurs potensialının qeyri-bərabər ərazi bölgüsü və onun sənayecə inkişaf etmiş mərkəzlərdə təmərküzləşməsi;
- bələdiyyələrin region iqtisadiyyatına inteqrasiya olmaması;
- yenidən bölüşdürülən maliyyə resurslarına görə regional “rəqabət”in və “asılılığın” meydana gəlməsi [1, 2].

Aydındır ki, regionlarda həyata keçirilən islahatların sürətindən qaynaqlanan fərqlər və region iqtisadiyyatının təbəqələşməsi şəraitində regional inkişaf siyasətinin həyata keçirilməsi ərazinin iqtisadi və sosial sahələrinin müəyyən bir eyniliyini təmin etmədən mümkün deyildir. Bu sosial-iqtisadi inkişafın idarə olunmasında “dövlət-region-bələdiyyə” xüsusi qarşılıqlı əlaqə sisteminin formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. “Dövlət siyasəti – regional siyasət” dilemmasının meydana gəlməsini hələ XX əsrin 80-ci illərində həyata keçirilən iqtisadi islahatların gedişində görən P.A.Minakir qeyd edirdi: “Regionda iqtisadi inkişafın xalq təsərrüfatı, regional və sahəvi inkişaf kimi ən azı 3 maraqlar qrupu bir-biri ilə bağlıdır. Bu maraqlar, ilk növbədə, birbaşa və ya dolaylı bir-birinə ziddir, eyni zamanda, bəzi sahələrdə bir-birini əvəz edirlər” [6].

Tarazlaşdırılmış müasir regional inkişaf siyasəti.

Müasir regional inkişaf siyasəti regionda sosial-iqtisadi inkişaf fəaliyyətinin məqsəd və istiqamətlərinin, dövlət, regional və bələdiyyə idarəetmə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyəti əsasında məqsədlərin əldə olunması yolları və vasitələrinin məcmusunu ifadə edir. Regional inkişaf siyasətində ümumdövlət və regional maraqların uzlaşdırılması məsələsinin həlli, hər şeydən əvvəl, regionun strateji inkişaf proseslərinin tənzimlənməsi məqsədilə idarəetmənin müxtəlif səviyyələrinin səlahiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Məhz bu baxımdan müasir dövrdə bazar meyarlarına uyğun istehsal seçiminə əsaslanan regionların özünü inkişaf konsepsiyası daha çox yayılmışdır.

Bu konsepsiyaya uyğun olaraq regional inkişaf siyasəti müxtəlif səviyyəli idarəetmə institutlarının birgə səylərinin nəticəsi kimi nəzərdən keçirilir və yalnız mərkəzi hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən məsələ deyildir. Bu baxımdan regional strategiyanın formalaşdırılması böyük ölçüdə “aşağıdan yuxarı”ya doğru gedən təşəbbüslərə əsaslanır. Bu ərazi strateji planlaması, ilk növbədə, “region əhalisi tərəfindən rəqabət mühitində dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafın əsas istiqamətlərinin və məqsədlərinin müstəqil müəyyənləşdirilməsini” ifadə edir [7, səh. 266-273]. Bu zaman regionun inkişafına görə məsuliyyəti ancaq əhalinin özü və onlar tərəfindən seçilmiş ərazi hakimiyyət orqanları daşıyır. Regional inkişafın planlaşdırılması üçün verilmiş yanaşmanın tətbiq olunmasından əldə edilən səmərə idarəetmənin müxtəlif səviyyələrinin funksiyalarının bir-birini qarşılıqlı tamamlaması, həmçinin regional hökumətin böyük təcrübəyə və onların planlaşdırmanın dinamik alətlərinin tətbiqi imkanlarına malik olması ilə bağlıdır.

Fikrimizcə, bu konsepsiyanın həyata keçirilməsi inkişafdən geri qalan regionlarda müəyyən çətinliklərə səbəb olur. Bu, hər şeydən əvvəl, sosial-iqtisadi inkişaf planlarının hazırlanması üzrə problemin həllini strateji baxımdan görmə qabiliyyətinə malik olan ixtisaslı mütəxəssislərin olmaması ilə şərtlənir. Regionların özünü inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsi, bir qayda olaraq, böyük sosial xərclərlə müşayiət olunur. Region əhalisi tərəfindən özünü inkişaf istiqamətində müstəqil planlaşdırmanın həyata keçirilməsi regionun təkrar istehsal bazasının bütövlüyünün möhkəmləndirilməsi və qorunması prinsiplərini tam təmin etməyə imkan vermir. Çünki özünü inkişaf planlaşdırması strateji məqsədlərin həyata keçirilməsinə yönəldilməyib və ölkənin, eyni zamanda, regionun xalq təsərrüfatı kompleksində bələdiyyənin yeri və rolunun razılaşdırılmasını (uzlaşdırılmasını, uyğunlaşdırılmasını) təmin etmir.

Regionların özünü inkişaf konsepsiyasının əksinə olaraq regionların idarə edilməsi və planlaşdırılmasına inzibati-iyerarxik yanaşma mövcuddur. Bu yanaşmada sosial-iqtisadi inkişaf probleminin həlli əsasən makrosəviyyədə nəzərdən keçirilir. Bu yanaşmaya görə regional siyasətin həyata keçirilməsi forma və metodlarının seçilməsində dövlət əsas rol oynayır. Regional idarəetmə orqanlarının vəzifəsi milli iqtisadiyyatın problemlərini həll etmək üçün resursların cəlb edilməsi və səmərəli istifadə edilməsi üzrə məqsədli fəaliyyəti həyata keçirtməkdir. Bu cür yanaşma da qüsursuz deyildir. Regional fərqlərin aradan qaldırılması probleminin həlli, bir qayda olaraq, maliyyə alətlərindən, həmçinin inzibati-hüquqi və proqram vasitələrindən istifadə olunması yolu ilə həyata keçirilir. Bu zaman regionların və regionlarda yerləşən bələdiyyələrin iqtisadi sistemin yenilikçi dəyişikliklərinə həssaslığının müxtəlif dərəcələri nəzərə alınmır. Yaranan problemə daha yaxın dayanan regional hakimiyyət orqanları strateji baxımdan mühüm qərarların qəbul edilməsindən təcrid olunurlar. Nəticədə region iqtisadiyyatı müxtəlif inkişaf xəttinə malik olan, sosial-iqtisadi proseslərin fərqli məzmunu və inkişafı ilə xarakterizə olunan böyük və kiçik bələdiyyələrə bölünür. Planlaşdırmaya inzibati-iyerarxik yanaşma regionun inkişaf tədbirlərinin seçilmə müstəqilliyini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır, region əhalisinin ictimai maraqlarının milli institutlara tabe edilməsinə səbəb olur.

Regionların sosial-iqtisadi inkişaf perspektivlərini müəyyən edən sənədlər sistemində kompleks sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi prioritet vəzifə kimi rəsmi surətdə elan edilir. Bu vəzifənin həlli ictimai istehsalın müxtəlif sferaları, milli iqtisadiyyatın ərazi-istehsal sahələri arasında nisbətlərin gözlənilməsini, həmçinin T.V.Kuşnarenko və L.Q.Matveyevanın qeyd etdiyi kimi region resurslarının səmərəli yerləşdirilməsi və istifadəsini təmin edən tarazlaşdırılmış inkişafa yönəlməyi nəzərdə tutur [5].

Təcrübədə tarazlaşdırma yalnız təkrar istehsalda, yəni qarşılıqlı əlaqədə olan sahələr arasında, istehsal edilmiş resursların həcmi və onlara olan tələb arasında proporsional inkişafın təmin edilməsi nöqtəyi-nəzərindən həyata keçirilir. Fikrimizcə, bu regional iqtisadi sistemin innovativ yönümlü regional idarəetmə obyektini kimi düzgün ifadə edilməməsindən asılıdır. Müasir iqtisadi ədəbiyyatlarda regional iqtisadi sistem yeni, iqtisadi cəhətdən faydalı biliklərin istehsalı, yayılması və istifadəsi prosesində qarşılıqlı əlaqədə olan, fəaliyyət istiqaməti dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətlə müəyyən olunan və müvafiq normativ-hüquqi baza ilə nizama salınan təsərrüfat subyektlərinin timsalında nəzərdən keçirilir [8]. Fikrimizcə, bu cür tərif kompleks yanaşmanın prinsiplərinə tam olaraq uyğun gəlmir və yeni problemlərin ortaya çıxmasına təkan verir. Çünki bu yanaşmada təsərrüfat subyektlərinin region ərazisində yerləşdirilməsinə diqqət yetirilmir və nəticə etibarilə regiondaxili qeyri-bərabərliyin aradan qaldırılması ilə əlaqədar əhəmiyyətli bir sıra məsələləri əhatə etmir. Məsələn; ötən dövr (2004-2017-ci illər) ərzində Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaradılmış istehsal müəssisələrinin 23 faizinin (234 istehsal müəssisəsi) Şərur rayonunda, 20,6 faizinin (211 istehsal müəssisəsi) Babək rayonunda, 17,2 faizinin (176 istehsal müəssisəsi) Naxçıvan şəhərində, 12,7 faizinin (130 istehsal müəssisəsi) Culfa rayonunda, 9,3 faizinin (95 istehsal müəssisəsi) Kəngərli rayonunda, 9,2 faizinin (94 istehsal müəssisəsi) Ordubad rayonunda, 5,8 faizinin (60 istehsal müəssisəsi) Şahbuz rayonunda və 2,2 faizinin (22 istehsal müəssisəsi) Sədərək rayonunda qurulması istehsal müəssisələrinin ərazi quruluşunda disproporsiyanın olmasını göstərir və təsərrüfat subyektlərinin region ərazisində yerləşdirilməsinə diqqət yetirilməməsi regional balansın təmin edilməsində problemlər yaradır.

Qeyd edək ki, sosial-iqtisadi fərqlərin aradan qaldırılması istiqamətində həyata keçirilən regional inkişaf siyasətində regiondaxili fərqliliklərin aradan qaldırılması probleminə lazımi diqqət yetirilməmişdir. Hər bir bələdiyyənin (inzibati ərazi vahidinin) sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının formalaşdırılması və bu strategiyanın ölkə iqtisadiyyatının alt sistemi kimi regionun prioritet inkişaf istiqamətləri ilə uzlaşdırılması regional hakimiyyət orqanlarının diqqətindən kənar qalmışdır. Azərbaycan iqtisadiyyatının yenidən qurulması prosesində kommertiya-maliyyə kapitalının axınından, sahibkarlıq fəaliyyətinin müxtəlif formalarının inkişafından qazanan şəhərlərlə yanaşı çox sayda inkişafdan geri qalmış şəhərlər meydana çıxdı. Regiondaxili sosial-iqtisadi alt sistemin ilkin şərtlərini müəyyən edən toplanmış potensial, həmçinin resursların region daxilində yenidən bölüşdürülməsinin gizli kanalları resursların təmərküzləşməsi prosesinə gətirib çıxartdı ki, bu da bəzi ərazilərdə itkiyə, bəzi

ərazilərdə isə böyük şəhərlərin kiçik və orta şəhərlərə münasibətdə strateji inkişaf məqsədlərinə qarşı çıxmasına səbəb oldu.

Fikrimizcə, kumulyativ artım nəzəriyyəsinə əsasən inkişafdan geri qalmış və ya aşağı sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə malik regionun cüzi üstünlüyə malik sahə üzrə ixtisaslaşması və səmərəli fəaliyyəti regionun böyüməsinə və genişlənməsinə səbəb ola bilər. Beləliklə, daha yüksək səviyyəli iqtisadi potensialı ilə fərqlənən böyük inzibati mərkəzlər sosial-iqtisadi vəziyyətini əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirmək imkanı qazanar, inkişafdan geri qalmış şəhərlərin vəziyyəti isə ən yaxşı halda dəyişməz olaraq qalar.

Nəticə

Nəzərə alsaq ki, bir ölkənin potensialı onun regionlarının potensialı əsasında formalaşır, onda iddia etmək olar ki, hər bir region üçün yaranacaq iqtisadi təhlükə və hədə proqnozlaşdırılmalıdır. Region iqtisadiyyatına inteqrasiya olunacaq bələdiyyələr iqtisadi sistemin ayrılmaz hissəsi olub region iqtisadiyyatını resurslarla təmin edir və təsərrüfatlararası əlaqələrin əsasını formalaşdırır. Böyük şəhərlərin prioritet inkişafı, kiçik və orta şəhərlərin rolunun lazımı səviyyədə qiymətləndirilməməsi bir region daxilində ayrı-ayrı bələdiyyələrin sosial-iqtisadi inkişaf göstəricilərinin anormal şəkildə fərqlənməsinə səbəb olur ki, bu da davamlı inkişaf konsepsiyasına ziddir və bütövlükdə regionun iqtisadi təhlükəsizliyini təhdid altında qoyur.

Regionun elmi-sənaye potensialı, maliyyə kapitalı və hökumət orqanlarının qarşılıqlı sıx əlaqəsi əsasında ən yeni sənaye, kənd təsərrüfatı və sosial texnologiyaları daima yaradan innovativ fəal zonaların formalaşdırılması, şübhəsiz, regionun iqtisadi inkişaf strategiyasında mühüm istiqamət olaraq qalmaqdadır. Ancaq bu zonaların inkişafı bütün bələdiyyələrin sosial-iqtisadi inkişafına kömək etməlidir. Bu zaman regionun iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından aşağı sosial-iqtisadi inkişaf göstəricilərinə malik olan şəhər və qəsəbələrə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Çünki kapitalın bir neçə böyük (iri) regional mərkəzlərdə toplanılması bu kapitalın ərazi üzrə bölüşdürülməsi probleminin həlli imkanlarını məhdudlaşdırır. Sosial-iqtisadi potensialın inkişaf səviyyəsində mövcud olan obyektiv fərqlər ayrı-ayrı bələdiyyələrin müqayisəli üstünlüklərini müəyyənləşdirmək üçün əsas olmalıdır və təkmilləşdirmə hesabına regionun potensialı gücləndirilməlidir. Fikrimizcə, regional innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının təsiri gələcəkdə ayrı-ayrı bələdiyyələrin daxili potensialına uyğun olaraq regionun resurslarının optimal yerləşdirilməsi (bölüşdürülməsi) ilə təmin olunacaqdır. Bu o deməkdir ki, ayrı-ayrı bələdiyyələrin inkişaf strategiyalarının formalaşdırılması məsələlərinə regionun sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasının bir hissəsi kimi baxılmalıdır.

Beləliklə, hazırda həyata keçirilən innovasiya yönümlü inkişaf siyasəti regionlara münasibətdə ziddiyyətlidir və ardıcıl deyildir, eyni zamanda, rəqabətqabiliyyətli innovasiya yönümlü regional iqtisadi sistemlərin yaradılmasını təmin etmir. Regionun iqtisadi inkişafındakı mütərəqqi irəliləyişlərə dəstək olunması üçün regiondakı sosial-iqtisadi proseslərin dinamikası haqqında ümumi məlumatla, bu proseslərin fəaliyyət qanunauyğunluqları barəsində biliklə yanaşı, ayrı-ayrı bələdiyyələr səviyyəsində innovasiya yönümlü inkişaf meyhlərinin meydana gəlməsinin öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu me-

yllər universal xarakterə malik olmasalar da, bütövlükdə regionda həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatların xarakter və istiqamətlərini müəyyən etməlidirlər.

İqtisadiyyatın innovasiya yönümlü inkişaf paradigması regional idarəetmə orqanları qarşısında prinsipə yeni vəzifələr – bələdiyyələr arasında uzunmüddətli sosial-iqtisadi tarazlığa nail olmaq məqsədilə regionun bütün bələdiyyələrinin sosial-iqtisadi inkişafı üçün fəal regional innovasiya siyasətinin tətbiq edilməsi vəzifələrini qoyur.

Regional inkişaf siyasəti onu həyata keçirən iştirakçıların – hakimiyyət orqanlarının, böyük şirkətlərin, kiçik və orta biznesin, elm və təhsil müəssisələrinin, dövlət və özəl infrastruktur sahələrinin ortamüddətli və uzunmüddətli maraqlarının tarazlığını təmin etməyə imkan verən regional iqtisadi sistemin bütün elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin (integrasiya mexanizmlərinin) yaradılması əsasında regionun ərazilərinin balanslaşdırılmış və uzlaşdırılmış inkişafını təmin edən kompleks və sistemli yanaşmaya əsaslanmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, söhbət regionun bələdiyyələrinin sosial-iqtisadi potensialının tarazlaşdırılmasından deyil, bu potensialdan maksimum tam istifadə etməkdən və inkişaf etdirməkdən gedir. Başqa sözlə, regional inkişaf siyasəti regional sistemin bütün iştirakçıları əhatə etməlidir və onların innovasiya yönümlü bir inkişaf xəttinə çıxışını təmin etməlidir. Regional sistemin iştirakçıları adı altında biz regionda yerləşən həm sahibkarlıq subyektlərini, həm də bələdiyyələri başa düşürük.

Bir tərəfdən milli iqtisadiyyatın alt sistemi kimi, digər tərəfdən yerli ərazi-təsərrüfat sistemlərinin məcmusu kimi regional iqtisadi sistemin inkişafını təmin edən regional hakimiyyət orqanlarının aşağıdakı məqsədli fəaliyyət istiqamətlərini formalaşdırmaq olar:

- regional iqtisadi sistemin sosial-iqtisadi potensialını artırmaq;
- sosial-iqtisadi potensialı müəyyən edən elmi-texniki, istehsal-texnoloji, kadr, maliyyə-iqtisadi və digər amillərin innovasiya yönümlü inkişafı;
- sosial-iqtisadi potensialın bütün komponentlərinin vəziyyətini yaxşılaşdırmaqla innovasiya dövrünün bütün zənciri boyunca regional iqtisadi sistemlərdə yenilikçi fəaliyyətin inkişafı.

Dövlətin rolu innovasiya proseslərinin başlanmasına təşəbbüs göstərməkdən, strateji əhəmiyyətli sahələrdə elmi tədqiqatların stimullaşdırılmasından ibarətdir. Regional hakimiyyət orqanlarına ərazi problemlərinin həll edilməsində, təsərrüfat subyektlərinin innovativ fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılmasında mühüm rol ayrılır. Regional inkişaf proseslərinin bu cür innovativ yönümlü idarə edilməsi regionun 3 səviyyəli (milli iqtisadiyyatın alt sistemi kimi makroiqtisadi məqsədləri, regionun mezo-iqtisadi məqsədlər sistemi, mikro-iqtisadi məqsədlər sistemi) məqsədlər piramidasını formalaşdırır və L.S.Şexovçeva tərəfindən təklif edilmiş region səviyyəsində ərazinin strateji inkişaf konsepsiyası ilə razılaşdırılır [9].

Yuxarıdakı söyləmələri ümumiləşdirərək qeyd edək ki, regional iqtisadi sistemin innovasiya yönümlü inkişafı sistem və normativ yanaşmanın prinsiplərinə cavab verir. Bu yanaşmaların prinsiplərinə uyğun olaraq sosial-

iqtisadi inkişafın proqnozlaşdırılması regionun sosial-iqtisadi potensialının strateji məqsədlərindən və səviyyəsindən asılı olaraq həyata keçirilir. Normativ yanaşmanın mövqeyinə uyğun olaraq regionun sosial-iqtisadi potensialının inkişafına əsas tələbləri aşağıdakı şəkildə ifadə etmək olar: regional iqtisadi sistemin ayrı-ayrı elementlərinin inkişaf istiqaməti və səviyyəsi yalnız onların potensial imkanları əsasında deyil, eyni zamanda, regional inkişafın prioritet strateji istiqamətlərinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilməlidir. Başqa sözlə, innovasiya yönümlü inkişaf regionun bütün şəhər və kəndlərinin iqtisadiyyatına bir tərəfdən innovasiya, digər tərəfdən sosial yönümlü xarakter verməklə regionun iqtisadi və ümumi təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsinə yönəldilməlidir. Bu zaman regional hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətlərinin ümumi istiqaməti ölkənin həlledici inkişaf məqsədləri ilə əvvəlcədən uyğunlaşdırılmışdır. Ona görə də, regionun sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin strateji istiqamətləri həm milli iqtisadiyyatın inkişafı məsələlərinin, həm də regiondaxili tarazlaşdırma məqsədlərinin həllinə yönəldilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hüseynov T.H. Azərbaycanın milli iqtisadi inkişaf modeli: nəzəriyyə və praktika. Bakı, Elm, 2015, 466 s.
2. Nuriyev Ə.X. Davamlı və tarazlı inkişaf. Bakı, Avropa, 2017, 242 s.
3. Голова И.М., Суховой А.Ф., Никулина Н.Л. Проблемы повышения инновационной устойчивости регионального развития. Экономика региона, Екатеринбург, Т.13, № 1, 2017, стр. 308-318.
4. Киселева Н.Н., Данченко Н.В., Братова В.В. Государственная региональная политика. Учебное пособие, Ставрополь, СКФУ, 2015, 159 с.
5. Кушнарченко Т.В., Матвеева Л.Г. Механизмы поддержания экономической стабильности макрорегионов России и выхода на устойчивой рост. Региональная экономика и управление: электронный научный журнал, № 2 (42), 2015, стр. 23-27.
6. Минакир П.А. Экономическое развитие региона: программный подход. Москва, Наука, 1983, 224 с.
7. Региональное управление и территориальное планирование. Под ред. Ю.Н.Шедько. Учебник, Москва, Юрайт, 2015, 503 с.
8. Самаруха В.И. Региональная экономика. Учебное пособие, Иркутск, 2018, 172 с.
9. Шеховцева Л.С. Стратегическое целеположение региона как субъекта развития. Региональная экономика: теория и практика, Москва, № 19 (76), 2008, стр. 61-65.

РЕЗЮМЕ

ДЖЕЙХУН МАХМУДОВ ПОЛИТИКА СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ПЛОСКОСТИ И ЕЕ СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Начиная с первых лет нашей независимости, проводимые в жизнь реформы в направлении социально-экономического развития регионов и

проявления этих реформ в регионах стали причиной происхождения социально-экономических диспропорций, другими словами, различий в развитии отдельных регионов.

С этой точки зрения в статье даны стратегические направления осуществляемой государством политики сбалансированного развития, с целью решения проблемы межрегиональных социально-экономических различий, происходящих в результате экономического развития. Так, в исследовании, путем привлечения региональных субъектов к инновационным моделям управления, рассмотрены пути обеспечения сбалансированного развития регионов.

В научной статье также показаны мишени деятельности региональных органов власти (местных) с целью устранения межрегиональных социально-экономических различий.

Ключевые слова: региональная экономика, политика регионального развития, региональные различия, сбалансированное развитие, инновационная модель управления.

SUMMARY

JEYHUN MAHMUDOV

THE BALANCED DEVELOPMENT POLICY OF STATE AND IT'S STRATEGIC DIRECTIONS WITHIN REGIONAL AREA

Starting from the first years of independence of our republic, the reforms held in the direction of socio-economic development of regions and the results of these reforms comed disproportions between different regions.

In this regard, in this article was given the strategic solition ways of balanced economic policy for solition disproportion problem between regions comeed by economic development. Thus, in this research was reviewed the ways of providing balanced economic development by involving region subjects into innovative management models.

In this scientific article also was pointed the activity targets of regional (local) opower bodies for the purpose of lifting socio-economic development disproportions between regions.

Key words: regional economy, regional development policy, regional differences, balanced development, innovative management models

(İqtisad üzrə elmlər doktoru, prof. M.Bağirov tərəfindən təqdim edilmişdir)

